

Berättelser som läker

Ett av mina största berättarminnen, om inte det största, är The Company of Storytellers – Ben Haggarty, Hugh Lupton och Sally Pomme Clayton – föreställning The three snake leaves som jag först upplevde på Ljungby berättarfestival och flera år senare på Fabula.

Föreställningens namn är hämtat från en liten kort historia ur bröderna Grimm. En man är så förälskad i en prinsessa att han går med på hennes makabra villkor för giftermål: om hon dör före honom ska han inte leva längre.

Naturligtvis lever hon inte många år efter bröllopet. Mannen låter sig stängas in i kryptan tillsammans med liket.

Då ser han hur en vit orm läker sin döde kamrat genom att lägga löv över såren. Kungen tar de magiska tre löven och lägger dem på drottningens ögon och mun och hon återuppstår från de döda.

De tre helande löven är en liten, liten del av föreställningen som bjuder på några av bröderna Grimms mest kraftfulla berättelser. Maid Maleen, som i sju långa år lever inmurad i ett torn och när hon äntligen kommer ut är det för att upptäcka att kriget har skövlat hennes fars rike, och att hennes älskare ska gifta sig med en annan. Historien om den tappre lille skraddaren som förlorar allt, till och med sina ögon och sagan om Tusenskinn, prinsessan som flyr från sin fars övergrepp och blir en av de mest föraktade tjänarna i ett slottskök.

Berättelserna har levt kvar i mig och levt sina egna liv inne i mig. Jag kan när som helst kliva in i någon av sagornas bildvärld, vandra upp och ner i slottens trappor, andas den höga, klara luften och höra ljuden från jaktsällskapet som hittar Tusenskinn i ett träd i skogen. Jag känner doften av jord och det fuktiga gräset på galgbacken, stället där man både kan mista synen och få den åter och jag hör hur brasan sparkar i rummet där Maid Maleens älskade sitter kvällen efter sitt bröllop och sakta förstår vem han verkligen har gift sig med.

Små detaljer ur berättelserna har dykt upp ur mitt minne som kommentarer till något jag varit med om eller funderat på. Jag har använt sagorna eller delar av dem för att bättre få syn på och förstå skeenden och händelser i mitt eget liv. Jag har tolkat och omtolkat dem under åren som har gått sedan jag först hörde dem. Men de har alltid haft en liten gnutta av de magiska lövens kraft som märkligt nog tilltagit allteftersom åren gått.

5

Och de har alltid pekat ut vägen framåt. För naturligtvis går det väl. Prinsen förstår att det honom själv ovetande var Maid Maleen han gift sig med. Tusenskinn får både prinsen och upprättelse och den tappre lille skraddaren

kan i slutet på sagan se med nya ögon på sitt eget kungarike.

- En saga börjar alltid med ett slags status quo i livet och slutar med en förvandling och en stärkning av vitaliteten: en ny början. Däremellan finns drakarna.

Det säger Inger Lise Oelrich, regissör och berättare som arbetat med kreativitet och vuxenutveckling i 25 år inom teater, utbildning, näringsliv och vård. Hon har också grundat och driver en nordisk utbildning i Berättande som läkande kraft i Järna. I våras besökte hon Sagomuseet för att berätta om sin verksamhet och om det muntliga berättande som en förvandlande kraft.

Drakarna beskriver hon som det motstånd vi möter i livet och som finns där för att vi ska utveckla våra inre muskler så att vi när vi når vårt mål har de kvaliteter som krävs.

Illustrationer av Paul Hey ur boken Bröderna Grimms sagor i urval, översatt av Elisabeth Björklund, Åhlén & Åkerlunds förlag, Stockholm, 1926

6

- Om vi har ett kall, något vi vill uppnå, så möter vi också motstånd. Om vi tar bort motståndet ur tillvaron återstår bara någon sorts homogeniserad jämntjock mellanmjölk. Och det leder inte till någon utveckling.

Men mellanmjölk är vad många tror sig vilja ha. Vi har tagit bort motståndet ur våra liv. Eller i varje fall vill vi gärna att motståndet inte ska finnas där; vi ska vara rika och lyckliga och unga och vackra och vältränade och glada varje dag, varje stund i hela vårt liv. Framför allt vill vi inte känna vare sig smärta eller ångest.

Så när problemen hopar sig, när det inte blev som vi drömt om, när vi möter våra härjade ansikten och trötta ögon i badrumspegeln efter en sömlös natt börjar vi fundera på hur vi ska få livet att fungera som vi tycker att det borde. Cipamil eller gympa? Ett nytt kök eller skilsmässa?

- Men motstånd är hjälpare. Vi blir starka av motstånd.

Vi måste förstå det och det hjälper sagorna oss med, säger Inger Lise Oelrich.

Kanske har vi alltid vetat det. Kanske är det bara något vi har glömt bort och berättande är en väg för att påminna oss. Det tror i varje fall Clarissa Pinkola Estès, amerikansk psykoanalytiker och berättare som skrev Kvinnor

Illustrationer av Paul Hey ur boken Bröderna Grimms sagor i urval, översatt av Elisabeth Björklund, Åhlén & Åkerlunds förlag, Stockholm, 1926

7

som slår följe med vargar i början på 1990. En bok som blev en kultbok världen över och som är en hyllningssång till berättandet och framför allt dess läkande aspekter.

Något inom oss alla letar alltid efter bekväma lösningar, men det är inte helt vårt själv, skriver hon:

"Nere i de vintriga delarna av våra sinnen är vi av

hårt virke och vet att det inte finns någon arbetsfri omvandling. Vi vet att vi på ett eller annat sätt måste brinna ner, sitta i askan av den vi en gång trodde oss vara och sedan gå vidare därifrån.”

Berättandet har alltid existerat, även om det nästan höll på att försvinna under 1900-talet. Vi har alltid suttit vid elden tillsammans, reflekterat och delat våra historier med varandra. Och det är lätt att tro att lika länge som vi har berättat, lika länge har berättandet haft förmågan att läka oss. Clarissa Pinkola Estès beskriver i sin bok våra folksagor som skattgömmor där vi kan söka en sedan länge bortglömd och en gång bannlyst sanning. Enligt Jon Kabat-Zinn, amerikansk läkare och en av de starkaste förespråkarna för mindfulness och medveten närvaro, en meditationsteknik som används inom såväl den svenska sjukvården som på kurser i personlighetsutveckling så är folksagan en karta för mänsklig utveckling.

Jon Kabat-Zinn skriver:

”Att sagorna är underhållande och engagerande beror i hög grad på att de symboliserar de dramer man stöter på under sin jakt på helhet, lycka och frid. Kungarna och drottningarna, prinsarna och prinsessorna, dvärgarna och häxorna är inga sagofigurer. Man identifierar dem helt intuitivt som

aspekter av det mänskliga psyket, fragment som blint trevar efter fullbordan. Inom oss ryms både odjuret och häxan och det måste vi inse och erkänna om de inte ska ta kommandot och sluka oss.

Folksagornas lärdom som destillerats fram under årtusenden handlar om människors överlevnad, mognad och integritet under hennes kamp mot inre och yttre demoner och drakar i mörka skogar och ödemarker. Sagorna säger oss att det är värt besväret att söka oss fram till det altare där de enstaka fragmenten kan vigas samman och ge upphov till ny harmoni och förståelse – ända därhän att man faktiskt lever lycklig i alla sina dagar, det vill säga i ett tidlöst här och nu. De gamla sagorna är kloka och förbluffande avancerade bruksanvisningar för en fullkomlig mänsklig utveckling.”

8

Och att behovet av berättande är starkt visar den växande rörelse som startade i västvärlden i slutet på 80-talet och som kom till Sverige i och med Ljungby berättarfestival i början på 90-talet. Berättandet lever och tar sig allt fler nya vägar. Det läkande berättandet kommer ur applied storytelling, det berättande som är en del av den moderna berättarrörelsen och som är ett riktat sorts berättande. Berättande som läkande och transformerande kraft har funnit vägen in i vården och i fängelser, vid konfliktlösning

och fredsarbete, vid livskriser, i sorgegrupper och som en metod till personlig utveckling. I USA och England till exempel arbetas det med läkande berättande inom socialtjänsten.

Allison Cox, amerikansk socialarbetare och berättare arbetar med ungdomar och frågor som våld, rasism och droger genom berättande.

- Jag går till exempel inte ut till ungdomar och säger att de ska använda kondom. Det är ingen idé.

Jag lär dem det genom berättande, har hon sagt.

Att se berättande som ett redskap för att föra ut ett budskap är ett sätt att se på berättandets läkande och omvandlande aspekter, ett annat sätt är att se de traditionella

berättelserna som bärare av läkande kunskap. Men det går också att se berättandet i sig som en läkande handling, något som helar bortom individen enligt Inger-Lise Oelrich:

- Berättande är enormt gemensamhetsskapande. Du kan inte berätta för en vägg. Vi behöver berättandet idag. Det kan lära oss leva igen.

Lena Pettersson